

הלכות שבת – שיעור 5 מלאכת מבשל – חלק ה'

בישול וחימום אוכל לפני שבת (איסור שהייה')

פתיחה

מן התורה מותר להניח ביום שישי סיר עם מאכלים שאינם מבושלים או מבושלים חלקית על גבי האש, כך שהאוכל ימשיך להתבשל בשבת עצמה, מאחר שלא עשה שום פעולה האסורה בשבת, והכל נעשה ביום שישי בהיתר (שו"ע רנב א).

אולם גזרו חכמים ואסרו לעשות כן, לפי שחששו שכאשר יראה האדם שהתבשיל לא מתבשל כראוי, עלול לחתות ולהבעיר את הגחלים כדי להגביר את חום האש ולזרוז את בישולו, ובכך יעבור על איסור תורה של מלאכת 'מבעיר', שכן צורת הבישול בזמנם הייתה ע"י גחלים הנתונים בתוך קופת חרס או מתכת, או בתנורי אבן המוסקים ע"י עצים באש חיה, כך שחששו שיחתה בגחלים. איסור זה מכונה בלשון חז"ל "איסור שהייה" (שו"ע רנג א).

והנה אף שבמציאות של זמנינו לא רגילים לבשל על גבי גחלים, אלא על גבי כיריים של גז או חשמל, מכל מקום הסכימו הפוסקים שדין כיריים של זמנינו כדין גחלים, לפי שעדיין קיים חשש שמתוך רצון לזרוז את הבישול יבוא להגביר את להבת האש כפי הצורך, ויעבור על איסור מבעיר (מהרש"ם ג קסה, וכן הסכימו כל אחרוני זמנינו), ולהלן נציע בפרטות את דיני כל סוגי מכשירי הבישול והחימום המצויים כיום.

אמנם ישנם כמה אופנים בהם התירו חכמים להשהות מאכלים בערב שבת על גבי האש, והמכנה המשותף שכולם הוא שבאופנים אלו אין חשש שהאדם יחתה בכדי לזרוז את הליך הבישול, כדלהלן:

מאכל מבושל

איסור שהייה הינו רק כאשר המאכל אותו משהה על גבי האש לא הספיק להתבשל לגמרי, אך מאכל שכבר התבשל כל צרכו ואינו חפץ בריבוי הבישול שאינו מועיל לו, מותר לכתחילה להניחו בערב שבת אף על גבי אש גלויה, שבכך אין חשש שיחתה בגחלים, מאחר שהמאכל כבר ראוי לאכילה ואין צורך למהר בישולו (שו"ע רנג א גם לדעה הראשונה, משנ"ב ח ושעה"צ ט, וביה"ל סוד"ה והוא מצטמק). ויתר על כן, הסכמת הפוסקים שמעיקר הדין גם מאכל שלא התבשל כל צרכו אלא רק כשיעור 'מאכל בן דרוסאי' שהוא 'חצי בישול', מותר להניחו מערב שבת אף על גבי אש גלויה, שכיון שראוי עכ"פ לאכילה ע"י הדחק, לא חששו שיחתה בגחלים, ובשעת הדחק אפשר להקל גם אם התבשל רק 'שליש בישול'.

אמנם לכתחילה טוב להחמיר שלא להניח מאכל מערב שבת על גבי אש גלויה אלא א"כ מבושל כבר לגמרי ואין האדם חפץ בריבוי הבישול (דעה שניה בשו"ע רנג א וברמ"א שם ומשנ"ב לח, חזו"א לו ג ו. כה"ח רנג כג כח, אול"צ ב יז ה, חזו"ע שבת א עמ' מד. ולכתחילה יחמיר כדעה ראשונה כמבואר בביה"ל א ד"ה ונהגו, ובחזו"ע שם עמ' ט).

הלכות שבת – שיעור 5 מלאכת מבשל – חלק ה'

כשהמאכל אינו מבושל כלל ('קדירה חייתא')

מוותר להניח על גבי האש סמוך לשקיעת החמה של כניסת שבת מאכל חי שלא התבשל כלל, באופן שהמאכל לא יהא מוכן לאכילה לסעודת הלילה גם אם יגביר את חום האש, ולא חששו בזה שיחתה בגחלים למהר בישולו, כיון שלצורך סעודת הלילה לא יועיל החיתוי לגמור בישולו, ועד הבוקר יתבשל גם בלא חיתוי, לכך מסיח האדם דעתו מלחתות בגחלים. היתר זה מכונה בלשון חז"ל 'קדירה חייתא' (שו"ע רנ"ג א, משנ"ב י, ביה"ל ד"ה מסיח, גר"ז רנ"ג ח).

מה נחשב קדירה חייתא

- לפי טעם ההיתר הנ"ל, כתבו הפוסקים שהיתר זה הוא רק בסוגי מאכלים שזמן בישולם עורך זמן רב כדוגמת בשר חי, אך ירקות או מיני בצק שמתבשלים בזמן קצר לא הותרו, כיון שחששו שיחתה בגחלים לצורך סעודת הלילה לפי שמתבשלים במהרה (משנ"ב רנ"ג ט, רנ"ו מו).
- כמו"כ היתר זה אינו דוקא כשכל התבשיל שמניח על גבי האש אינו מבושל כלל, אלא די שיניח בתוך הסיר חתיכת בשר אחת חיה, שבכך מסיח דעתו מהחיתוי, ומוותר להניח כך את הסיר על כל תכולתו אף על גבי אש גלויה (שו"ע שם).

גרוף או קטום

ברם ישנו אופן בו מותר להשהות את כל סוגי המאכלים, והוא כאשר 'גרף' והוציא את הגחלים מחוץ לכירה, שבזה שוב אין חשש שיבוא לחתות בהם, שהרי הם אינם. וכן אם 'קטם' את האש כלומר פיזר אפר על הגחלים למעט את חומם, שכיון שגילה בדעתו שאינו חפץ באש גדולה ומסיח דעתו מלהגביר את האש, לא חששו שיבוא לחתות (שו"ע רנ"ג א ומשנ"ב יג יד טו).

גרוף וקטום במטבח שלנו

והנה על אמצעי הבישול והחימום המצויים כיום, דנו הפוסקים מה נחשב 'גרוף וקטום' בכדי להיתר שהייה בערב שבת בכל אופן, ונציע בזאת את כל אמצעי החימום המצויים כיום ודינם. **כיריים של גז / בלעך**: בכיריים של זמננו יש חשש חיתוי ע"י הגברת הלהבה באמצעות הכפתור ודינה ככירה שאינה גרופה וקטומה, אולם כאשר מכסה את הלהבה במכסה פח המכונה כיום 'בלעך', הסכמת הפוסקים שנחשב כקטום, מאחר שכיסה את מקור האש והמעייט את חומו, ובכך הראה שאינו חפץ בחום גדול ולא יבוא להגביר את האש, לכך מותר להשהות ביום שישי על ה'בלעך' את כל סוגי המאכלים לצורך שבת.

ואין צורך לכסות או להסיר את כפתורי הגז, ודי בהנחת ה'בלעך' על גבי הלהבה (הגרש"ז אויערבך ששי"כ א הערה סג ר"ח, כה"ח רנ"ג יא, אול"צ ב יז א ב, חזו"ע שבת א עמ' נ', ודלא כחזו"א לו יא שהחמיר שאין כיסוי ה'בלעך' מחשיבו לקטום).

הלכות שבת – שיעור 5 מלאכת מבשל – חלק ה'

פלטה : הסכמת הפוסקים שפלטה המיוחדת לשבת שאין בה דרגות חום שונות, נידונת ככירה גרופה וקטומה, ומותר להשהות עליה מערב שבת כל מאכל באשר הוא, שכיון שאין בה אפשרות להגביר את החום לא שייך חשש חיתוי ודינה כגרופה, ועוד שכיון שאינה מיועדת לבישול אלא לחימום, עצם הנחת המאכלים עליה הוא כגלוי דעת שאינו חפץ בחיתוי, ומעוד טעמים כנוכר בפוסקים (הגרש"ז אויערבך ששי"כ א הערה פג, אג"מ ד עד לה, אול"צ ב יז א, חזו"ע שבת א מד נב).

תנור/ כיריים חשמליים/ נייר כסף : כיריים חשמליות ותנור חשמלי, יש בהם חשש חיתוי בהגברת החום ע"י הכפתור, לכך דינם ככירה שאינה גרופה וקטומה, ואין להשהות בהם תבשיל אלא א"כ התבשל כמאכל בן דרוסאי וכנ"ל (אג"מ ד עד כו, אול"צ ב יז ד, ששי"כ א כט, וכן הסכמת כל האחרונים).
ודרכי הקטימה בהם הוא ע"י שיכסה את גופי החימום בנייר כסף עבה שאינו עשוי להיקרע (אול"צ ב יז א ד, הגרש"ז אויערבך ששי"כ א הערה סג*).

תנור המופעל על 'מצב שבת' היינו שע"י לחיצה בכפתור 'מצב שבת' מנטרל את פעולת שאר הכפתורים, כיון שאין בו אפשרות הגברת חום, נידון כגרופ וקטום וכדין פלטה (מעשה השבת ב הערה כג, ויש המפקקים בזה).

הבהרה : בענין השימוש בתנור בשבת, כאשר אינו מופעל על מצב שבת אלא על וסת חום (תרמוסטט), ורוצה להוציא את המאכלים שהשהה בתוכו ביום שישי ולסגור לאחר מכן את התנור, יכול לפתחו ולסגורו רק בעת שהוסת כבר הפעיל את התנור (כשהנורה דלוקה), וכמובן דוקא כשידוע שאין שום פעולה חשמלית הנעשית בפתיחת וסגירת הדלת (ששי"כ א לה, אול"צ ב יז ד, וראה אג"מ ד עד כח).